

2. Шаблоўская, І. В. Успрыняцце амерыканскай літаратуры ў беларускім асяроддзі / І. В. Шаблоўская // Часопіс «Прайдзісвет» [Электронны рэсурс]. – 2009. – № 9. – С. 275 – 285. – Рэжым доступу : <http://prajdzisvet.org/critique/9-uspryniatstsie-amerykanskaj-litaratury-u-bielaruskim-asiaroddzi.html>. – Дата доступу : 30.10.2022.
3. Бруцкая, А. А. Англа-беларускі, беларуска-англійскі мастацкі пераклад : стан і перспектывы / А. А. Бруцкая // Карповские научные чтения : сб. науч. ст. Вып. 11 : в 2 ч. Ч. 2 / редкол. : А. И. Головня (отв. ред.) [и др.] – Минск : «ИВЦ Минфина», 2017. – С. 6 – 9.
4. Gates, H. L, Jr. The Signifying Monkey : A Theory of Afro-American Literary Criticism / H. L. Gates. – New York : Oxford University Press, 1989. – 320 p.
5. Херстон, З. Н. Каково это – быть цветной? / З. Н. Херстон ; пер. с англ. И. В. Морозовой / Иностранная литература [Электронный ресурс]. – 2007. – № 7. – С. 208 – 214. – Режим доступа : <https://magazines.gorky.media/inostran/2017/7>. – Дата доступа : 30.10.2022.
6. Hurston, Z. N. Their Eyes Were Watching God / Z. N. Hurston. – N. Y. : Virago Press, 1986. – 298 p.
7. Яковлева, М. А. Компенсация при передаче стилистически сниженных высказываний на разных уровнях текста : дис. ... д-ра фил. наук : 12.02.20 / М. А. Яковлева. – Москва, 2008. – 130 с.
8. Калита, И. В. Современная Беларусь : языки и национальная идентичность : монография // И. В. Калита. – Ústí nad Labem : PF ÚJEP, 2010. – 300 с.
9. Хентшель, Г. Белорусско-русская смешанная речь («трасянка») : восемь вопросов и ответов / Г. Хентшель // Языковой контакт : сб. науч. ст. / Белорус. гос. ун-т. – Минск : РИВШ, 2015. – С. 171 – 185.
10. Запрудский, С. Н. Некоторые проблемные вопросы изучения трасянки: по итогам ольденбургского проекта / С. Н. Запрудский // Журнал Белорусского государственного университета. – Филология. – 2022. – № 1. – С. 70 – 92.

А. А. Бруцкая,

ст. выкладчык (Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, Мінск, Беларусь)

СПОСАБЫ ПЕРАКЛАДУ АНГЛІЙСКІХ АСПЕКТУАЛЬНЫХ ФОРМ (НА МАТЭРЫЯЛЕ АПАВЯДАННЯЎ А. К. ДОЙЛА І Э. А. ПО)

***Анацыя.** У артыкуле абгрунтаваная неабходнасць выяўлення спосабаў англа-беларускага перакладу граматычных форм. Апісаны лексіка-граматычныя асаблівасці англійскіх аналітычных форм працяглага трывання. На падставе аналізу беларускамоўных перакладаў англійскіх апавяданняў А. К. Дойла і Э. А. По, якія былі выкананы рознымі аўтарамі, выяўлены і сістэматызаваны асноўныя спосабы перакладу англійскіх аспектуальных форм.*

***Ключавыя словы:** аналітычныя формы; англійскія аналітычныя формы; англа-беларускі пераклад; аспектуальныя формы; мастацкі пераклад; спосабы перакладу.*

A. A. Brutskaya,

Senior Lecturer (Belarusian State University, Minsk, Belarus)

WAYS OF TRANSLATION OF ENGLISH ASPECT FORMS (ON THE MATERIAL OF STORIES WRITTEN BY A. C. DOYLE AND E. A. POE)

***Abstract.** A special emphasis hereof is posed on the the ways of English grammar forms translation into Belarusian. Lexical and grammatical features of English analytical forms of the Continuous Aspect are observed.*

The research is based on the stories written by A. C. Doyle, E. A. Poe and their translations made by various authors. The main ways of translation of English aspect forms into Belarusian are outlined and systematized.

Key words: *analytical forms; aspect forms; English analytical forms; English-Belarusian translation; literary translation; ways of translation.*

Перадача твораў мастацкай літаратуры з адной мовы на другую лічыцца самым складаным тыпам пісьмовага перакладу, што абумоўлена самой спецыфікай мастацкіх тэкстаў, якія перадаюць розныя тыпы інфармацыі і ўздзейнічаюць на адрасата эмацыйна, інтэлектуальна і эстэтычна. Такое ўсебаковае ўздзеянне мастацкіх твораў на аудыторыю патрабуе ад перакладчыка пільнай увагі да пошуку адпаведнага моўнага сродка розных узроўняў: фанетычнага, лексічнага, граматычнага і іншых. Справа не ў тым, каб ажыццяўляць механічную і тэхналагічна дакладную замену кожнай адзінкі (такая замена не прывядзе да ўзнаўлення арыгінальнага тэкста сродкамі перакладной мовы), але ў тым, каб з некалькіх варыянтаў перадачы той ці іншай лексіка-стылістычнай або граматычнай адзінкі знаходзіць тую, якая адпавядае ідэястылю аўтара.

У розныя часы праблемы перакладу былі ў цэнтры ўвагі шматлікіх айчынных даследчыкаў, сярод якіх С. Александровіч, Л. М. Бабкова, А. А. Барковіч, А. Бразгуноў, І. П. Гаравая, А. Гардзіцкі, Н. Дзянісава, В. У. Івашын, Л. Казыра, П. Копанеў, Т. Лавыш, Н. Лапідус, А. Я. Мантур, Э. Мартынава, С. Мінкевіч, Ю. В. Назаранка, В. П. Рагойша, С. А. Скамарохава, Н. Старавойтава, Т. Суша, А. У. Таболіч, І. А. Чарота, І. В. Шаблоўская, А. В. Шыдлоўскі, А. Яскевіч і іншыя. Пераважная большасць даследаванняў датычыцца лексічнага боку перакладной літаратуры. Аднак граматычная спецыфіка англа-беларускіх і беларуска-англійскіх перакладаў дагэтуль не мае дастатковай распрацоўкі [1, с. 8–9].

Пошук найбольш адпаведных міжмоўных граматычных карэлятаў з’яўляецца важным для тэорыі перакладазнаўчай навукі. Падчас збору эмпірычнага матэрыялу намі быў складзены паралельны корпус, на падставе якога стала магчымым прааналізаваць працу розных перакладчыкаў над перадачай асобных сінтаксічных канструкцый і граматычных форм, ужытых у розных кантэкстах.

Крыніцамі даследавання паслужылі англамоўныя зборнікі апавяданняў А. К. Дойла “The Adventures of Sherlock Holmes” [2] (12 твораў) і Э. А. По “The Masque of the Red Death” [3] (24 творы) і іх беларускія пераклады «Прыгоды Шэрлака Холмса» [4] і «Маска Чырвонае Смерці» [5] у выкананні шаснаццаці перакладчыкаў, сярод якіх А. Арцёмаў, Ю. Бушлякоў, М. Дзергачова, К. Дубоўская, А. Казлова, Н. Клабанава, М. Мартысевіч, К. Маціеўская, А. Пятровіч, В. Рыжкоў, В. Сідарэнка, Ю. Цімафеева, Ю. Шадзько, С. Шупа, У. Шчасны, Г. Янкута, агульным аб’ёмам 626 старонак, з якіх метадам суцэльнай выбаркі было адабрана 410 кантэкстаў з англійскімі аспектуальнымі формамі.

Звернемся да тэрміна «аспектуальная форма». Праблема аспекталагічнасці англійскага дзеяслова застаецца дыскусійнай сярод англістаў як у айчыннай, так і ў замежнай навучы. Аналіз шматлікіх даследаванняў, прысвечаных катэгорыі трывання ў англійскай мове, дазволіў прыйсці да выніку, што «катэгорыя аспектуальнасці англійскага дзеяслова толькі ўмоўна можа быць разгледжана карэлятыўнай, сумежнай у адносінах да катэгорыі трывання беларускага дзеяслова» [6, с. 195].

На наш погляд, аспектуальныя формы з’яўляюцца тыпалагічнай часткай сістэмы англійскіх дзеяслоўных аналітычных форм (далей – АФ) разам з часавымі (АФ часу), станавымі (АФ стану) і ладавымі (АФ ладу) [7, с. 67–68].

У сваім даследаванні да АФ сучаснай англійскай мовы мы адносім аспектуальныя АФ – кантынуумныя формы ў Present, Past і Future Continuous; перфектна-кантынуумныя формы ў Present, Past і Future Perfect Continuous.

Адзначым лексіка-граматычныя асаблівасці дзеясловаў у пералічаных формах, якія дазваляюць аднесці іх да АФ.

Па-першае, аспектуальныя формы складаюцца з некалькіх кампанентаў, якія звязаны паміж сабой

лексіка-граматычнымі адносінамі, утвараюць адзіную словаформу. Адны з кампанентаў – службовыя дзеясловы, якія выражаюць час, лік, асобу, другія – сэнсавыя, якія не мяняюцца і рэалізуюць сэнсавую нагрузку, напрыклад, дзеясловы *been, will, doing, have* не нясуць звестак пра значэнне часу, кантынуму і перфекту ў дрозненне адтворанай з іх дапамогай формы *will have been doing*.

Па-другое, у якасці дапаможнага кампанента аспектуальнай формы выступаюць дэсемантызаваныя паўназначныя дзеясловы *be, have, will, shall*.

Па-трэцяе, аспектуальныя формы семантычна і функцыянальна раўназначныя слову: спалучэнне *will be reading*, у якім галоўны кампанент – *reading*, службовыя – *will* і *be*, з’яўляецца асобай граматычнай формай – формай будучага часу працяглага трывання дзеяслова *read*, а не асобным словам.

Па-чацвёртае, аспектуальныя аналітычныя формы паралельныя з сінтэтычнымі формамі: *A student had translated the text – A student had been translating the text*.

Па-пятае, кампаненты аспектуальных форм асобнааформлены і рухомыя: *How long has she been learning English?* (перастаноўка); *He’s been reading the details of my reports, At five o’clock, He will have been waiting and reading for thirty minutes* (усячэнне).

Па-шостае, кампаненты аспектуальных форм выконваюць адзіную сінтаксічную функцыю: *She has been waiting for you since 8:30*. (выказнік), аднак паміж самімі кампанентамі аспектуальных форм сінтаксічныя сувязі адсутнічаюць.

Нарэшце, аспектуальныя формы могуць уваходзіць у сінтаксічныя сувязі з іншымі членамі сказа як цэлая форма, напрыклад, у сказе *I will have been reading the book for a week by Tuesday* сінтаксічныя адносіны існуюць паміж выказнікам *will have been reading*, дапаўненнем *the book* і акалічнасцямі *for a week* і *by Tuesday*.

Спынемся на спецыфіцы перакладу кожнага тыпу аспектуальных АФ з улікам лексіка-граматычных асаблівасцяў англійскіх АФ працяглага трывання. Адзначым, што ў навуковых і вучэбна-метадычных выданнях па тэорыі і практыцы перакладу звесткі пра пераклад такіх АФ прадстаўлены фрагментарна ў межах параграфу, прысвечаных перакладу дзеяслова.

Падчас даследавання ў разглядаемых творах намі не было выяўлена выпадкаў ужывання АФ у Future Continuous і Future Perfect Continuous.

Гэта звязана з параўнальна невялікай ужывальнасцю такіх форм у англійскай мове, таму у тэксце артыкулу адсутнічае аналіз перакладу дадзеных адзінак.

У даследаванні прадстаўлены пералік і аналіз толькі тых спосабаў перакладу пэўнай англійскай аспектуальнай формы, якія былі выяўлены ў двух і больш кантэкстах.

Акрэслім тэрміналагічны апарат, у межах якога мэтазгодна апісваць спецыфіку перакладу англійскіх аспектуальных форм на беларускую мову. У адносенні да граматычных канструкцый асобныя даследчыкі вылучаюць поўны, нулявы і частковы пераклады (У. І. Нікіцін, А. У. Таболіч, У. Р. Алімаў і інш.) [8–10].

Поўны пераклад – даслоўны пераклад АФ.

Нулявы пераклад – пропуск цэлай АФ.

Частковы пераклад – няпоўны пераклад АФ праз ужыванне розных тыпаў лексічных, граматычных і лексіка-граматычных пераўтварэнняў, сярод якіх:

сцяжэнне – прыём скарачэння англійскай АФ ва ўмовах поўнага або частковага захавання яе лексіка-граматычнай інфармацыі;

граматычныя замены – прыёмы (замена формы слова, часціны мовы, членаў сказа, тыпаў сказаў), пры якіх адбываецца змяненне марфалагічнага статусу асобнай адзінкі зыходнай мовы адзінкай з іншым граматычным зместам у мове перакладу;

канкрэтызацыя – прыём, пры якім адзінкі з больш шырокай семантыкай перадаюцца адзінкамі з больш вузкай семантыкай;

генералізацыя – прыём адваротны канкрэтызацыі;

мадуляцыя – прыём, пры якім паміж лексэмай арыгінальнага тэксту і яго перакладам існуюць прычынна-выніковыя адносіны;

дабаўленне – прыём, пры якім у тэкст перакладу дабаўляюцца адзінкі, якія ў мове арыгінала фармальна не прадстаўлены;

антанімічны пераклад – прыём, пры якім адбываецца перадача адмоўных сказаў сцвярдзальнымі і наадварот з мэтай стварэння граматычнай канструкцыі, якая ў большай ступені адпавядае нормам беларускай мовы.

Спосабы перадачы аспектуальных АФ у Present Continuous

Падчас аналізу было выяўлена 99 дзеяслоўных АФ у Present Continuous і адзначаны наступныя прыёмы перадачы іх на беларускую мову.

1) Частковы пераклад (92 АФ)⁴³:

1.1) сцяжэнне праз перадачу англійскіх АФ цяперашняга часу працяглага трывання беларускімі сінтэтычнымі формамі цяперашняга часу незакончанага трывання (57 АФ): *But, my dear fellow, you **are joking** then...* [3] – *Тады, мой дружа, вы, мабыць, **жартуеце**...* [5, с. 184]⁴⁴;

1.2) замена формы слова (9 АФ):

1.2.1) замена англійскіх дзеясловаў цяперашняга часу працяглага трывання беларускімі дзеясловамі прошлага часу закончанага трывання (6 АФ): *I **am going out** now!* [2] – *Ну, я **пайшоў!*** [4, с. 134];

1.2.2) замены англійскіх дзеясловаў цяперашняга часу працяглага трывання беларускімі дзеясловамі будучага часу закончанага трывання (3 АФ): *We **are but preventing** her **from** injuring another* [2]. – *Мы проста **перашкодзім** ёй **пагражаць** іншаму чалавеку* [4, с. 27];

1.3) замена часціны мовы (9 АФ):

1.3.1) замена дзеяслова назоўнікам (6 АФ): *And now, Watson, this is too serious for dawdling, especially as the old man is aware that we **are interesting** ourselves in his affairs* [2]. – *...what is all this about which you **are discoursing**?* [3] – *Ды пра што можа быць **гаворка**?* [5, с. 290];

1.3.2) замена дзеяслова прыслоўем (1 АФ): *I **am going through** the City first, and we can have some lunch on the way* [2]. – *Спачатку **мне трэба** ў Сіці, а на дарозе можам дзе-небудзь **паабедаць*** [4, с. 50];

1.3.3) замена дзеяслова дзеепрыслоўем (1 АФ): *We have judged it best that you should come late. It is to recompense you for any inconvenience that we **are paying** to you, a young and unknown man, a fee which would buy an opinion from the very heads of your profession* [2]. – *Мы лічым, што лепш **прыехаць** увечары, і кампенсуем вам усе **нязручнасці, заплаціўшы** такому маладому і невядомаму спецыялісту суму, за якую маглі б **запрасіць** найлепшага **прафесіянала*** [4, с. 228];

1.3.4) замена цэлай дзеяслоўнай канструкцыі *to come to consult* прыметнікам (1 АФ): *Yes; I rather think he **is coming** to consult me professionally* [2]. – *Безумоўна. Думаю, яму **патрэбная** мая **прафесійная парада*** [4, с. 273];

1.4) мадуляцыя (4 АФ): *I think, Watson, that you **are now standing** in the presence of one of the most absolute fools in Europe* [2]. – *Думаю, **Ўотсан**, **цяпер** з вамі побач **сядзіць** **найдурнейшы** дурань **Еўропы*** [4, с. 156];

1.5) камбінацыя граматычнай замены і дабаўлення (4 АФ): *You **are screening** your stepfather* [2]. – *Вы **спрабуеце абараніць** **свайго айчыма*** [4, с. 199] (замена англійскага дзеяслова цяперашняга часу працяглага трывання беларускім інфінітывам і дабаўленне лексемы *спрабаваць*);

1.6) камбінацыя граматычнай замены і мадуляцыі (3 АФ): *It is evidently **trying** to your nerves* [2]. – *А **мо зноў пачынае** **хвалявацца*** [4, с. 223] (замена англійскага дзеяслова цяперашняга часу працяглага трывання беларускім дзеясловам будучага часу закончанага трывання і замена даслоўнага перакладу *дзеінічае* вам на

⁴³ Тут і далей у дужках лічбамі пазначаецца колькасць аспектуальных АФ, якія перакладзены адзначаным спосабам.

⁴⁴ Тут і далей цытаты прыводзяцца з захаваннем лексічных і граматычных асаблівасцяў арыгінала.

нервы на пачняце хвалявацца на аснове прычынна-следчай сувязі).

2) Нулявы пераклад (7 АФ): *"Who are you, pray ?" said I, with much dignity, although somewhat puzzled; "how did you get here ? and what is it you are talking about?"* [3] – «Ды хто вы, дальбог?» – з годнасцю, хаця і крыху разгублена, прамовіў я. – «Як вы сюды транілі? Пра што вы ўвогуле?» [5, с. 303].

Астатнія 6 АФ у *Present Continuous* былі перададзены шляхам частковага перакладу праз шэраг пераўтварэнняў, кожнае з якіх было ўжыта аднойчы, таму не вылучаецца асобна, напрыклад: *God bless you! You are doing what you can for him and for me. But it is too heavy a task* [2]. – *Божжа мой, вы хочаце вярнуць нам з сынам надзею, але, баюся, гэта будзе занадта складана* [4, с. 284] (камінацыя канкрэтызацыі і замены формы слова – замены англійскага дзеяслова цяперашняга часу працяглага трывання беларускім інфінітывам).

Спосабы перадачы аспектуальных АФ у *Past Continuous*

Было адабрана 250 дзеяслоўных АФ у *Past Continuous* і адзначаны наступныя прыёмы перадачы іх на беларускую мову.

1) Частковы пераклад (241 АФ):

1.1) сцяжэнне шляхам перадачы англійскай АФ беларускай сінтэтычнай формай – дзеясловам прошлага часу незакончанага трывання (131 АФ): *There was a group of shabbily dressed men smoking and laughing in a corner, a scissors-grinder with his wheel, two guardsmen who were flirting with a nurse-girl, and several well-dressed young men who were lounging up and down with cigars in their mouths* [2] – *Група пашарпанага выгляду мужчынаў смялася і курыла на рагу, тачыльчык стаяў са сваім колам, два гвардзейцы заляцаліся да маладой нянькі, а некалькі добра апранутых маладых людзей з цыгарамі прагульвалася туды-сюды* [4, с. 25]; *The whole house was blazing* [3]. – *Увесь дом палаў* [5, с. 123];

1.2) замены формы слова (55 АФ):

1.2.1) замена англійскіх дзеясловаў прошлага часу працяглага трывання беларускімі дзеясловамі цяперашняга часу незакончанага трывання (37 АФ): *After some minutes, as if urged by curiosity to see if I was still looking, she gradually brought her face again around and again encountered my burning gaze* [3]. – *Праз некаторы час, нібы цікавячыся, ці я ўсё яшчэ гляджу на яе, яна крадком зноў павярнула твар да мяне і зноў напаткала мой палымяны погляд* [5, с. 282];

1.2.2) замена англійскіх дзеясловаў прошлага часу працяглага трывання беларускімі дзеясловамі прошлага часу закончанага трывання (18 АФ): *A professional case of great gravity was engaging my own attention at the time, and the whole of next day I was busy at the bedside of the sufferer* [2]. – *Уласныя справы на час адцягнулі маю ўвагу, таму цэлы наступны дзень я прабавіў ля ложка цяжка хворага пацыента* [4, с. 78];

1.3) замены часціны мовы (17 АФ):

1.3.1) замена дзеяслова назоўнікам (9 АФ): *His chief amusements were gunning and fishing, or sauntering along the beach and through the myrtles, in quest of shells or entomological specimens; – his collection of the latter might have been envied by a Swammerdam* [3]. – *Час бавіў на паляванні, рыбалцы, шпацырах на пляжы і ў зарасніках мірту, шукаючы ракавінкі і рэдкіх насякомых, а яго энтымалагічнай калекцыі мог бы пазайздросціць сам Свамердам* [5, с. 182];

1.3.2) замена дзеяслова дзеепрыслоўем закончанага і незакончанага трывання (4 АФ): *While she was walking in this way down Swandam Lane, she suddenly heard an ejaculation or cry...* [2] – *І вось, ідучы так, яна раптам пачула нейкі выкрык ці стогн...* [4, с. 145];

1.3.3) замена дзеяслова дзеепрыметнікам залежнага стану (2 АФ): *I do not know whether he was seized with compunction at that moment for the part he was playing...* [2]. – *Не ведаю, ці мучыла яго ў той момант сумленне за адыграную ролю...* [4, с. 27];

1.3.4) замена дзеяслова прыметнікам (2 АФ): *When I saw how many were waiting, I would have given it up in despair; but Spaulding would not hear of it* [2]. – *Калі я ўбачыў, як шмат ахвоцых, то хацеў быў кінуць дурное і пайсці, але Сполдынг не жадаў і чуць пра гэта* [4, с. 42];

1.4) камбінацыі граматычных замен і лексічных пераўтварэнняў (20 АФ):

1.4.1) камбінацыя граматычнай замены і мадуляцыі (14 АФ): *Well, very soon I found that I was saving considerable sums of money* [2]. – *Хутка я заўважыў, што ў мяне збіраецца неблагі капітал* [4, с. 162] (замена англійскага дзеяслова прошлага часу працяглага трывання беларускім дзеясловам цяперашняга часу незакончанага трывання, якая суправаджаецца сінтаксічнай перабудовай сказа праз замену дзейніка дапаўненнем, і замена даслоўнага перакладу *назапісваю значныя сумы грошай* на *збіраецца неблагі капітал* на аснове прычынна-следчай сувязі);

1.4.2) камбінацыя граматычнай замены і дабаўлення (6 АФ): *To the best of his belief, the father was actually in sight at the time, and the son was following him* [2]. – *Наколькі ён помніць, бацька на той момант яшчэ не знік з поля зроку, і сын спрабаваў яго дагнаць* [4, с. 87] (замена англійскага дзеяслова прошлага часу працяглага трывання беларускім інфінітывам і дабаўленне лексемы *спрабаваць*);

1.5) мадуляцыя (5 АФ): *They spoke of those hours of burrowing. The only remaining point was what they were burrowing for* [2]. – *Усё паказвала на тое, што ён прабавіў гадзіны за капаннем. Заставалася толькі высветліць, куды вядзе падземны ход* [4, с. 62];

1.6) генералізацыя (4 АФ): *Without a word he grasped my arm and hurried me into a carriage, the door of which was standing open* [2]. – *Ён моўчкі схпіў мяне за руку і пацягнуў да экіпажа, дзверцы якога былі ўжо адчыненыя* [4, с. 230];

1.7) антанімічны пераклад (4 АФ): *I snatched it up and examined it. One of the gold corners, with three of the beryls in it, was missing* [2]. – *Я схпіў дыядэму і агледзеў яе – не ханала аднаго залатога элемента з трыма берыламі* [4, с. 281].

2) Нулявы пераклад (9 АФ): *He tried more than once to break away from the dangerous company which he was keeping, but each time the influence of his friend, Sir George Burnwell, was enough to draw him back again* [2]. – *Шмат разоў спрабаваў ён парваць з небяспечнай кампаніяй, але кожны раз пад уплывам свайго сябра, сэра Джорджа Барнвела, зноў браўся за старое* [4, с. 278].

Астатнія 5 АФ у Past Continuous былі перададзены шляхам частковага перакладу праз шэраг пераўтварэнняў, кожнае з якіх было ўжыта аднойчы, таму не вылучаецца асобна, напрыклад: *I am sorry to give you such a two-edged thing, but I can't say what turn things are going to take* [2]. – *Шкада, што даводзіцца перадаваць табе палку з двума канцамі, але хто ведае, які з іх воляю лёсу табе трэціца* [4, с. 120] (камбінацыя канкрэтызацыі і замены формы слова – замены англійскага дзеяслова прошлага часу працяглага трывання беларускім дзеясловам будучага часу закончанага трывання).

Спосабы перадачы аспектуальных АФ у Present Perfect Continuous

Была адабрана 21 дзеяслоўная АФ у Present Perfect Continuous. Адзначаны наступныя прыёмы перадачы іх на беларускую мову.

1) Частковы пераклад (21 АФ):

1.1) сцяжэнне шляхам перадачы англійскай АФ беларускай сінтэтычнай формай – дзеясловам прошлага часу незакончанага трывання (6 АФ): *Yes; – no – I have been sleeping ...* [3] – *Так... не... я снаў...* [5, с. 96];

1.2) сцяжэнне шляхам перадачы англійскай АФ беларускай сінтэтычнай формай – дзеясловам цяперашняга часу незакончанага трывання (6 АФ): *I thought of the salt that I have been working upon* [2] – *А я думаў пра соль, з якой цяпер працую* [4, с. 78].

1.3) замены формы слова (4 АФ): *I have just been looking through all the recent papers in order to master the particulars. It seems, from what I gather, to be one of those simple cases which are so extremely difficult* [2] – *Я толькі што прагледзеў усе нядаўнія газеты, каб даведацца пра падрабязнасці, і зразумеў, што гэта адна з тых простых справаў, якія выяўляюцца надзвычай складанымі* [4, с. 86] (замена англійскага дзеяслова працяглага трывання беларускім дзеясловам прошлага часу закончанага трывання);

1.4) замены часціны мовы (2 АФ): *“Well, I have no connection with any other people who have been making*

inquiries," said Holmes carelessly [2] – Ну, пра іншых зацікаўленых я нічога не ведаю, – бесклапотна сказаў Холмс [4, с. 179] (замена англійскай аспектуальнай АФ беларускім прыметнікам).

Астатнія 3 АФ у Present Perfect Continuous былі перададзены шляхам частковага перакладу праз шэраг пераўтварэнняў, кожнае з якіх было ўжыта аднойчы, таму не вылучаецца асобна, напрыклад: *You have been looking a little pale lately [2] – Апошнім часам ты неяк набляднеў [4, с. 85] (камбінацыя мадуляцыі, як лексіка-семантычнай трансфармацыі, і замены формы слова, як граматычнай трансфармацыі).*

Спосабы перадачы аспектуальных АФ у Past Perfect Continuous

Было выяўлена 40 дзеяслоўных АФ у Past Perfect Continuous і адзначаны наступныя прыёмы перадачы іх на беларускую мову.

1) Частковы пераклад (38 АФ):

1.1) сцяжэнне праз перадачу англійскіх АФ працяглага трывання прошлага часу беларускімі сінтэтычнымі формамі незакончанага трывання прошлага часу (22 АФ): *I had been lying in an angle of the hedge close by the highroad, and just a little lower down was a long building... [2] – Я ляжаў на рагу агароджы ля самай дарогі, а трошкі ніжэй пачынаўся доўгі будынак... [4, с. 239];*

1.2) замены формы слова (7 АФ): *Yes, he had been trying to comfort himself with these suppositions: but he had found all in vain [3]. – Ведама, ён сіліўся суцешыць сябе гэтакімі дапушчэннямі, але ўсё дарма [5, с. 109] (замена англійскіх дзеясловаў прошлага часу працяглага трывання беларускімі дзеясловамі прошлага часу закончанага трывання);*

1.3) камбінацыя граматычнай замены і мадуляцыі (3 АФ): *For some time his countenance had been losing the florid tinge lent it by the wine; but now, to my astonishment, I perceived that it had grown to a pallor truly fearful [3]. – Яшчэ да гэтага з яго твару знік румянец, выкліканы віном, але цяпер, на сваё здзіўленне, я адзначыў, што гэта вылілася ў бледнасць сапраўднага жаху [5, с. 81] (замена англійскай АФ прошлага часу працяглага трывання беларускім дзеясловам прошлага часу закончанага трывання, перабудова сінтаксічнай канструкцыі – замена дзейніка дапаўненнем – і замена даслоўнага перакладу твар яго страціў румянец на з яго твару знік румянец на аснове прычынна-следчай сувязі);*

1.4) камбінацыя граматычнай замены і генералізацыі (2 АФ): *...I found that, instead of my ordinary fifteen or twenty minutes, I had been dozing only three; for it still wanted seven and twenty of the appointed hour [3]. – ...пабачыўшы, што замест звычайных пятнаццаці-дваццаці хвілінаў я праспаў усяго тры: гадзіннік паказаў без дваццаці сямі шэсць [5, с. 305] (замена англійскай АФ прошлага часу працяглага трывання беларускім дзеясловам прошлага часу закончанага трывання і замена лексемы драмаць/торкаць носам лексмай з больш агульнай семантыкай праспаць);*

1.5) мадуляцыя (2 АФ): *His fears had been ever since growing upon him [3]. – Жакі ўсё мацней сціскалі яго ў сваіх абцугах [5, с. 109];*

1.6) антанімічны пераклад (2 АФ): *I knew that he had been lying awake ever since the first slight noise, when he had turned in the bed [3]. – Я ведаў, што ён не спаў ужо пасля першага нязначнага шуму, які змусіў яго заварушыцца ў пасцелі [5, с. 109].*

2) Нулявы пераклад (2 АФ): *Now, by the merest chance, his wife received a telegram upon this same Monday, very shortly after his departure, to the effect that a small parcel of considerable value which she had been expecting was waiting for her at the offices of the Aberdeen Shipping Company [2]. – Акурат у той жа панядзелак адразу пасля яго ад'езду яго жонка атрымала тэлеграму, што ў канторы Абердынскай параходнай кампаніі яе чакае каштоўная пасылка [4, с. 145].*

Такім чынам, выяўлена, што найбольш ужывальным пры перакладзе англійскіх аспектуальных форм з'яўляецца частковы пераклад – 96% выпадкаў, што звязана з лексіка-граматычнай спецыфікай разглядаемага тыпу АФ: дэсемантызаваныя службовыя кампаненты be і have у складзе АФ страчваюць сваю семантыку, застаюцца паказчыкам толькі граматычнага значэння, не з'яўляюцца асобнай лексмай і не патрабуюць

перакладу, чым і тлумачыцца адсутнасць і нават немагчымасць ужывання поўнага перакладу пры перадачы аспектуальных форм (напрыклад, у адрозненні ад часавых АФ, дзе поўны пераклад магчымы). Нулявы пераклад быў ужыты ў 4% выпадкаў. Часцей за ўсё пропуск дзеяслова ў перакладным тэксце адбываўся па прычыне несупадзення ў спалучальнасці англійскай і беларускай моў.

Што да спосабаў частковага перакладу аспектуальных форм, то найбольш ужывальным з'яўляецца сцяжэнне аналітычнай формы – 47% выпадкаў.

У 18% кантэкстаў перакладчыкі ўжываюць замену формы слова. Актыўныя замены аспектуальных форм прайшлага часу формамі цяперашняга часу прадыхтаваны наяўнасцю ў англійскай граматыцы прынцыпу ўзгаднення часоў, згодна якому выбар часу дзеяслова-выказніка ў даданай частцы складаназалежнага сказа абумоўлены формай дзеяслова-выказніка галоўнай часткі.

Амаль у 7% выпадкаў англійскія аспектуальныя формы перадаюцца праз замену часціны мовы (часцей за ўсё адбываецца замена дзеяслова назоўнікам). Гэта тлумачыцца тым, што ў англійскай мове часцей ужываюцца дзеясловы, а ў рускай – назоўнікі.

Камбінацыі граматычных і лексічных замен пры перадачы англійскіх аспектуальных форм былі выяўлены ў 8% выпадкаў. Такі комплексны характар перакладчыцкіх трансфармацый абумоўлены міжмоўнай асіметрыяй.

Лексічныя замены (генералізацыя, мадуляцыя, антанімічны пераклад) пры перакладзе разглядаемых адзінак адбыліся ў 5% кантэкстаў, што звязана з перадачай англійскімі аспектуальнымі формамі часткі інфармацыі, якая падчас перакладу на беларускую мову можа быць папоўнена лексічна.

Яшчэ 15% аспектуальных АФ былі перададзены шляхам частковага перакладу праз шэраг адзінкавых граматычных, лексічных або лексіка-граматычных пераўтварэнняў, што звязана са спецыфікай аб'екта даследавання: розныя перакладчыкі дэманструюць розную ступень арыгінальнасці і творчай працы падчас ўзнаўлення арыгінальнага мастацкага тэкста сродкамі мовы перакладу.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Бруцкая, А. А. Англа-беларускі, беларуска-англійскі мастацкі пераклад: стан і перспектывы / А. А. Бруцкая // Карповские научные чтения: сб. науч. ст. Вып. 11: в 2 ч. Ч. 2 / редкол.: А. И. Головня (отв. ред.) [и др.] – Минск: «ИВЦ Минфина», 2017. – С. 6–9.
2. Doyle, A. C. The Adventures of Sherlock Holmes / A. C. Doyle. – Harper Collins Publishers Limited, 2010. – 246 p.
3. Stories by Edgar Allan Poe [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://poestories.com/stories.php>. – Дата доступу: 28.10.2022 г.
4. Дойл, А. К. Прыгоды Шэрлака Холмса: апавяданні / А. К. Дойл (пер. з англ.). – Мінск: Кнігазбор, 2014. – 342 с.
5. По, Э. А. Маска Чырвонае Смерці: выбраныя навелы, вершы, эсэ / Э. А. По (пер. з англ.). – Мінск: Кнігазбор, 2011. – 471 с.
6. Бруцкая, А. А. Да праблемы аспекталагічнасці англійскага дзеяслова / А. А. Бруцкая // Сборник научных статей студентов, магистрантов, аспирантов. Вып. 19 / Под общ. ред. В. Г. Шадурского. – Минск: Четыре четверти, 2018. – С. 193–195.
7. Бруцкая, А. А. Лексіка-граматычныя асаблівасці англійскіх аналітычных форм і спосабы іх перакладу на беларускую мову / А. А. Бруцкая // Часопіс Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Філалогія. – 2017. – № 3. – С. 65–72.
8. Никитин, В. И. Теория и практика перевода: English – Russian: учебное пособие / В. И. Никитин. – Новосибирск: СибАГС, 2004. – 264 с.

9. Таболіч, А. У. Таямніцы мастацкага перакладу: English ↔ Belarusian / А. У. Таболіч. – Мн.: Бел. кнігазбор, 2004. – 148 с.
10. Алимов, В. В. Теория перевода : пособие для лингвистов-переводчиков / В. В. Алимов. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2013. – 240 с.

А. В. Бубен,

магистрант (Белорусский государственный университет, Минск, Беларусь)

О ПРОСТРАНСТВЕННО-ВРЕМЕННОМ КОНТИНУУМЕ В АВТОРСКОМ ЛИТЕРАТУРНОМ ПИСЬМЕ

Аннотация. *Статья включается в направление теории речевых жанров, в центре исследования находятся вопросы жанровых доминант авторского литературного письма (на материале переписки Л. Н. Толстого и А. А. Фета). Впервые дается аспектуально-темпоральная характеристика действия в авторском литературном письме, предлагается языковое основание уровневого деления информации в жанре на бытовую и эстетизированную. Определяются особенности реализации категории времени, вида и локализованности/нелокализованности в условиях дейктических проекций эпистолярного текста.*

Ключевые слова: *Авторское литературное письмо; аспектуальность; временная локализованность; временная нелокализованность; дейксис; нарратив; частные видовые значения; эпистолярный писателя.*

A.V. Buben,

Master Student (Belarusian State University, Minsk, Belarus)

ABOUT THE SPACE-TIME CONTINUUM IN THE AUTHOR 'S LITERARY LETTER

Abstract. *The article is included in the direction of the theory of speech genres. The research centres on the problems of the author's literary letter genre dominances (on the material taken from L. N. Tolstoy's and A. A. Fet's letters). The aspectual-temporal action characteristic in the author's literary letter is provided, the linguistic basis of the information level division in the genre under study into everyday and aestheticised ones is suggested. The characteristics of the time, aspect, localisation/ non-localisation categories realisation under deictic projection of the epistolary text are determined.*

Key words: *Author's literary genre; aspectuality; temporal localisation; temporal non-localisation; deixis; narrative; specific grammatical aspect meanings; writer's epistolary.*

История развития жанра начинается задолго до его конституирования в отдельное жанровое образование. Появление эпистолярного текста в лингвистической парадигме произошло сравнительно недавно, в конце XXв., однако исследования трансформации жанровых и гипержанровых образований эпистолярного текста в настоящее время уступают дискурсионным исследованиям.

При коммуникативно-прагматическом подходе к изучению писем с точки зрения их классификации и жанрового определения в большой мере учитываются экстралингвистические факторы. Смежные с историей литературы и литературоведением явления чаще, чем другие эпистолярные тексты, становятся объектом лингвистического исследования. Подобный анализ подвергается риску, как заметила Н.А. Сребрянская, соскользнуть не только в литературоведение, но и в прагматику.

Так случилось и с проблемой определения жанрового статуса *авторского литературного письма*, являющегося **объектом** настоящего исследования. Под авторским литературным письмом мы понимаем элемент